

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

AGNIESZKA GRONOSTAJSKA¹

Uniwersytet w Białymstoku, Polska

ORCID 0009-0002-0871-6719

Łukasz Kalisz, *Funkcje społeczne szkół salezjańskich w okręgu szkolnym wileńskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 257

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu w Białymstoku w 2021 roku została wydana monografia pt. „Funkcje społeczne szkół salezjańskich w Okręgu Szkolnym Wileńskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej” autorstwa Łukasza Kalisza – adiunkta w Katedrze Historii i Teorii Wychowania Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku, autora ponad 30 publikacji naukowych. Omawiana monografia jako praca naukowa została wyróżniona w 2020 r. przez Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy w międzynarodowym Konkursie na najlepszą pracę naukową, projektową lub popularyzatorską dotyczącą Wileńszczyzny. Recenzowana publikacja, zgodnie z obszarem zainteresowań badawczych autora, jest próbą ukazania funkcji społecznych, jakie były realizowane w szkołach prowadzonych przez zgromadzenia salezjańskie na obszarze Okręgu Szkolnego Wileńskiego w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Jest to jednocześnie pierwsza tego typu publikacja opisująca placówki salezjańskie w Wilnie, Dworcu, Reginowie, Kurhanie, Laurowie i Polepiu.

Doktor Łukasz Kalisz w sposób niezwykle nowatorski i oryginalny oparł swoje rozważania na niepublikowanych dotąd dokumentach zdeponowanych w archiwach zagranicznych, których wieloletnia kwerenda sprawiła, że w publikacji pojawia się nowa wiedza i starannie udokumentowane twierdzenia. Opisuąc szkolnictwo salezjańskie w Okręgu Szkolnym Wileńskim, autor ocalił od zapomnienia bogatą spuściznę nie tylko działalności zgromadzeń salezjańskich, ale także całej Drugiej Rzeczypospolitej.

Problematyka monografii jest usytuowana w obszarze dziejów oświaty i wychowania – podstawowej subdyscyplinie pedagogiki – oraz w historii powszechnej. Może być ona także interesująca dla teologów (zwłaszcza teologów pastoralnych)

---

¹ **Agnieszka Gronostajska**, studentka Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej, Przewodnicząca Rady Samorządu Studenckiego Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku oraz Prezes Akademickiego Koła Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży przy Uniwersytecie w Białymstoku. Adres e-mail: a.gronostajska@uwb.edu.pl.

i historyków Kościoła, gdyż opisuje zgromadzenia salezjańskie (Towarzystwo św. Franciszka Salezego oraz Córki Maryi Wspomożycielki), które w obszarze administracji państwowej znajdowały się w Okręgu Szkolnym Wileńskim, zaś w strukturze Kościoła – w Archidiecezji Wileńskiej. Autor w sposób przystępny, a jednocześnie osiągając wysoki poziom eksperckości, przeanalizował m.in. system edukacyjny okresu międzywojennego, salezjańskie ideały wychowawcze, strukturę Kościoła Katolickiego, a także wprowadził poruszaną tematykę w konteksty: społeczny, ideowy, polityczny, kulturowy, religijny i pedagogiczny.

Książka została podzielona na sześć spójnych rozdziałów – od historii powstania zgromadzeń salezjańskich i ich rozwoju na ziemiach polskich, poprzez opis zgromadzeń salezjańskich w Drugiej Rzeczypospolitej, następnie przedstawienie szkół salezjańskich w Okręgu Szkolnym Wileńskim, omówienie nauczania i przygotowania do pracy zawodowej w prezentowanych szkołach, charakterystykę wychowanków i nauczycieli, a skończywszy na kwestii przekazywania systemu wartości w praktyce szkolnej i pozaszkolnej.

Każdy fragment publikacji tworzy spójną całość, ujętą w sposób niezwykle dokładny. Ilość odwołań i różnorodny czas powstawania dzieł, na które Ł. Kalisz powołał się w swojej pracy, wskazują na dogłębną znajomość podejmowanej problematyki. Uwidacznia to również zmiany, jakie zaszły na przestrzeni lat w przedmiocie badań. Autor w swojej narracji zawarł elementy polemiczne i zweryfikował powielane w literaturze przedmiotu błędne twierdzenia i opinie powstałe z powodu niewykorzystania pełnej bazy źródłowej. Dodatkowym atutem publikacji jest bardzo staranne wydanie zarówno pod względem graficznym, jak i edytorskim. Książka jest wydana w sztywnej, twardej oprawie i zawiera bogaty materiał ilustracyjny. Zamieszczono w niej fotografie będące efektem badań terenowych, a także autorskie mapy w jakości wektorowej, które powstały specjalnie na potrzeby publikacji. Ukazują one m.in. podział Polski na okręgi szkolne, granice województw i diecezji, a zwłaszcza rozmieszczenie salezjańskich placówek wychowawczych. Na uwagę zasługuje fakt, iż autor dokładnie wskazał sygnatury punktowe miejscowości z placówkami salezjańskimi, które w dotychczas upowszechnianych mapach miały przesunięcia o kilkadziesiąt, a nawet (w przypadku Kamiennego Mostu) o 200 km. Skorygowane mapy w przyszłości mogą być wzorcowymi odniesieniami dla innych badaczy historii zgromadzeń salezjańskich oraz osób zajmujących się historią szkolnictwa w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Warto także dodać, iż publikacja została umieszczona w otwartym dostępie (<http://hdl.handle.net/11320/12812>) i posiada numer DOI (<https://doi.org/10.15290/fsssoswodr.2021>), co przyczyni się do jej rozpowszechnienia.

W pierwszym rozdziale swojej pracy autor opisał historię powstania zgromadzeń salezjańskich i ich rozwój na ziemiach polskich wraz z głównymi formami działalności wychowawczej ks. Jana Bosko – ich założyciela. Szczegółowo wyjaśnił ich rolę w systemie edukacyjnym, przedstawiając również główne aspekty i cele systemu prewencyjnego – jako tego, który miał znaczący wpływ na kształtowanie

serc i sumienia młodzieży i był stosowany we wszystkich placówkach edukacyjnych i wychowawczych księży salezjanów i siostr salezjanek. Rozdział ten dostarcza czytelnikowi wiedzy o korzeniach i ewolucji salezjańskich ideałów wychowawczych oraz ich wpływie na społeczeństwo końca XIX i początku XX wieku.

Rozdział drugi autor poświęcił zgromadzeniom salezjańskim po 1918 roku, stawiając je w realiach państwa polskiego i struktur kościelnych. Tę część pracy ubogacił autorskimi mapami, które w przyszłości mogą okazać się bardzo wartościowe i pomocne do tworzenia prac naukowych o zbliżonej tematyce. Autor w tym rozdziale przekazał także czytelnikowi wszechstronne spojrzenie na rolę i znaczenie zgromadzeń salezjańskich w badanym okresie w kontekście działań biskupów wileńskich oraz przedstawicieli władzy państwowej podległej Ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Poprzez analizę historii, różnorodności zgromadzeń i ich wpływu na społeczeństwo, ukazał bogactwo i kompleksowość tego zagadnienia. Wskazał również fundatorów i dobra materialne szkół salezjańskich.

W rozdziale trzecim autor ukazał szkoły salezjańskie, ich umiejscowienie w strukturze szkolnictwa państwowego oraz zmiany ustawowe, jakie zachodziły w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Zwrócił uwagę na ważne działania podejmowane przez osoby odpowiedzialne za te zgromadzenia, mające na celu usprawnienie funkcjonowania salezjańskich placówek w Okręgu Szkolnym Wileńskim. Cennym poznawczo jest zamieszczony w rozdziale autorski schemat graficzny tzw. ustawy jędrzejewiczowskiej, który w przystępny czytelnikowi sposób ilustruje skomplikowany system edukacyjny 1932 roku.

Autor w rozdziale czwartym – poświęconym nauczaniu i przygotowaniu do pracy zawodowej – skupił swą uwagę na programach nauczania obowiązujących w prezentowanych placówkach, planach zajęć, funkcjonowaniu warsztatów zawodowych – umieszczając przy tym wiele cennych uwag i wskazówek, a także wykaz podręczników stosowanych w szkołach salezjańskich.

W rozdziale piątym – poświęconym społeczności szkolnej, czyli wychowankom i nauczycielom szkół salezjańskich – autor ukazał stan liczebny uczniów oraz ich sytuację społeczną z uwzględnieniem charakterystyki warstw społecznych, z jakich się wywodzą. Opisał także zdrowie wychowanków i ich kondycję moralną. Na uznanie zasługuje również zaprezentowanie osiągnięć wychowanków oraz losów absolwentów, które są potwierdzeniem skuteczności podejmowanych działań wychowawczych i edukacyjnych. Autor nie zapomniał też o nauczycielach i posiadanych przez nich kwalifikacjach przygotowujących do pracy, a będących wynikiem regulacji państwowych.

Ostatni rozdział dotyczy przekazywania systemu wartości w praktyce szkolnej i pozaszkolnej. Ściśle wiąże się on z rozdziałem pierwszym, zawierającym teoretyczne podstawy wychowania prewencyjnego oraz dostarczającym informacji o formach i metodach pracy z młodzieżą. Autor ukazał w tym rozdziale nie tylko to, co dotyczy samej szkoły, ale także tego, co poza nią – sport, teatr, wycieczki czy kolonie letnie, czyli wszelką działalność opiekuńczo-wychowawczą, która jest

niezwykle istotna w całym systemie prewencyjnym. W rozdziale tym pojawił się także wątek życia religijnego wychowanków i troski o ich rozwój w tym zakresie. Podsumowanie rozdziału stanowi prezentacja konsekwencji negatywnego zachowania wychowanków oraz przedstawienie Stowarzyszenia Byłych Wychowanków Salezjańskich w Wilnie.

Monografię wieńczą streszczenia w językach angielskim, rosyjskim i litewskim, wzbogacono ją także o indeks nazwisk i miejsc oraz bogatą bibliografię, która jest swoistym kompendium dostępnych źródeł na temat poruszanej tematyki.

Niewątpliwie publikacja Łukasza Kalisza zasługuje na uważną lekturę i stanowi cenny wkład do dziejów nauki polskiej. Posiada ona bogatą treść merytoryczną i popularyzuje wiedzę naukową w sposób przystępny i wysoce fachowy. Wypełnia bowiem lukę w literaturze naukowej dotyczącej tego, mało jak dotąd rozpoznanego, wycinka rzeczywistości. Dzięki tak gruntownemu zaznajomieniu czytelnika z systemem prewencyjnym ks. J. Bosko i bardzo rzeczowemu wprowadzeniu czytelnika w historię zgromadzeń salezjańskich, publikacja ta może trafić nie tylko do wąskiej grupy czytelników posiadających kompleksową wiedzę z badanego obszaru, ale także teologów, pedagogów i historyków, którzy interesują się szeroko rozumianą wiedzą z zakresu historii szkolnictwa zakonnego w Polsce oraz ich znaczenia dla społeczeństwa, w jakim one funkcjonowały.